

Cechy jakościowe sprawozdania finansowego jednostek gospodarczych

Małgorzata Rówińska*

Streszczenie: Artykuł prezentuje cechy jakościowe sprawozdań finansowych na tle celu sprawozdawczości finansowej. Analizy cech jakościowych przeprowadzono na podstawie regulacji rachunkowości (założenia koncepcyjne MSSF). Aby użytkownicy mogli wykorzystywać sprawozdanie finansowe przy podejmowaniu decyzji, powinny się charakteryzować kilkoma cechami, wśród których najważniejszymi są: przydatność i wierna prezentacja informacji.

Słowa kluczowe: sprawozdanie finansowe, cechy jakościowe, przydatność

Wprowadzenie

Prowadzenie rachunkowości finansowej przez jednostki gospodarcze wiąże się przede wszystkim z obowiązkiem realizacji fundamentalnych zasad rachunkowości, na jakie wskazują międzynarodowe i polskie regulacje. Spośród nadrzędnych zasad rachunkowości fundamentalną rolę odgrywać powinna zasada wiernego i rzetelnego obrazu (*ang. true and fair view*), która zobowiązuje jednostki gospodarcze do rzetelnego i jasnego przedstawiania sytuacji majątkowej i finansowej (Ustawa z dnia 29 września 1994... : art. 4 ust. 1), tym samym do rzetelnego prezentowania informacji sprawozdawczych. Zasada ta wskazuje na konieczność zachowania najwyższego poziomu jakości informacji, jaki może osiągnąć sprawozdanie finansowe.

Jakość informacji sprawozdawczych wynika także z innych zasad rachunkowości, które w swojej istocie są podporządkowane zasadzie wiernego i rzetelnego obrazu, np. zasady ostrożnej wyceny, wyższości treści ekonomicznej nad formą, istotności, ciągłości. U podstaw wszystkich nadrzędnych zasad rachunkowości leży szczególna dbałość rachunkowości o odpowiednią jakość informacji przez nią generowanych i prezentowanych w sprawozdaniu finansowym.

Celem niniejszego artykułu jest usystematyzowanie cech, jakimi powinna charakteryzować się informacja prezentowana w sprawozdaniach finansowych. Analiza cech jakościowych została przeprowadzona z uwzględnieniem regulacji MSSF (założenia koncepcyjne). Cechy jakościowe sprawozdań finansowych przedstawiono z punktu widzenia celu sprawozdawczości finansowej i zasad (modeli), jakie są wykorzystywane na jej potrzeby.

* dr Małgorzata Rówińska, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katedra Rachunkowości, ul. Bogucicka 3, 40–226 Katowice, e-mail: małgorzata.rowinska@ue.katowice.pl.

Dla realizacji przyjętego celu zastosowano analizę międzynarodowych i polskich regulacji rachunkowości oraz literatury przedmiotu.

1. Cel sprawozdawczości finansowej

Jak określają założenia koncepcyjne MSSF (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. C2), celem sprawozdawczości finansowej jest dostarczanie informacji finansowych. Wskazanymi w MSSF odbiorcami informacji są: potencjalni inwestorzy, pożyczkodawcy, inni wierzyciele. Obok wskazanych w MSSF odbiorców zewnętrznych, należy wspomnieć także o odbiorcach wewnętrznych, dla których sprawozdawcze informacje także stanowią ważne (choć nie jedyne) źródło informacji, wykorzystywane chociażby dla potrzeb analizy finansowej, podejmowania różnego rodzaju decyzji. Jednoczesne zapewnienie potrzeb informacyjnych każdej grupy odbiorców jest niemożliwe, dlatego też trudno określić raporty finansowe mianem powszechnie użytecznych czy niemal idealnych, nawet w perspektywie krótkoterminowej.

Dopuszczenie możliwości sporządzania sprawozdania finansowego jednocześnie na bazie różnych modeli wyceny, coraz większe upowszechnienie modelu wartości godziwej sprawiają, że tym bardziej informacje sprawozdawcze nie są podporządkowane oczekiwaniom wszystkich potencjalnych odbiorców¹.

Sprawozdawczość finansowa powinna przede wszystkim zapewnić wierne i rzetelne prezentowanie sytuacji majątkowej i finansowej danej jednostki gospodarczej, bez względu na to, kto będzie odbiorcą owych informacji. Odbiorca na podstawie rzetelnych danych powinien potrafić tak je interpretować, przekształcić, by uzyskać oczekiwane przez siebie informacje i na ich podstawie móc podjąć stosowne decyzje. Wskazywanie jako jedynego właściwie celu sprawozdawczości finansowej dostarczenie informacji inwestorom, wierzycielom wydaje się kłócić z samą ideą rachunkowości finansowej, która ma zapewnić rzetelne, czyli zgodne z prawdą, autentyczne, niekłamane, solidne² informacje. Ukierunkowanie danych prezentowanych w sprawozdaniach finansowych na konkretną grupę odbiorców powoduje, że przestają być one rzetelne w pełnym tego słowa znaczeniu.

Położenie nacisku na przestrzeganie fundamentalnej zasady wiernego i rzetelnego obrazu jest konieczne w celu odbudowania zaufania do informacji generowanych i prezentowanych w ramach prowadzonej rachunkowości (Śniezek, Wiatr 2010: 252–253). Presja inwestorów na zabezpieczenie dla nich użytecznych informacji była na tyle duża, że w ostatnich latach w rachunkowości poczyniono istotne zmiany. Zmiany te prowadzą do stopniowego ograniczenia rzetelnego prezentowania informacji sprawozdawczych, które w „czystej postaci” pozostawia samym użytkownikom i ich preferencjom (Smejda 2006: 174–175).

2. Przydatność informacji sprawozdawczych

Zgodnie z regulacjami MSSF, informacje finansowe prezentowane w sprawozdaniu finansowym powinny charakteryzować się użytecznością. Informacja finansowa jest użyteczna,

¹ Wykorzystanie modelu wartości godziwej w sprawozdawczości finansowej wskazuje na podporządkowanie prezentowanych informacji jednemu odbiorcy – inwestorowi.

² Synonimy słowa „rzetelne” podano na podstawie (*Wielki słownik...* 2008).

jeżeli jest przydatna i wiernie prezentuje to, co ma zaprezentować. W ten sposób w MSSF wskazano dwie fundamentalne cechy jakościowe użytecznych informacji finansowych: przydatność i wierną prezentację (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. CJ4–5).

Przydatność to cecha, którą należy rozpatrywać z punktu widzenia odbiorcy informacji. Trudno określić przydatność informacji skierowanej do wielu użytkowników. Zważywszy na fakt, że MSSF wskazują odbiorcę sprawozdań (inwestor, wierzyciel), można mówić o przydatności informacji wyłącznie dla tej konkretnej grupy. Fakt ten został podkreślony w założeniach koncepcyjnych: przydatna informacja to taka, która może wpłynąć na zmianę decyzji podejmowanych przez jej użytkowników (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. CJ4–5). Biorąc jednak pod uwagę pytanie (wskazany w pkt. 1 niniejszego artykułu), czy celem rachunkowości finansowej jest dostarczanie informacji użytkownikom, czy też po prostu prezentowanie rzetelnych informacji, z których we właściwy dla siebie sposób skorzystają odbiorcy, przydatność jako cecha informacji nie powinna mieć większego znaczenia. Informacja ponad wszystko powinna być rzetelna, jasna, wiarygodna, tym samym pewna. A czy i w jaki sposób posłuży podejmowaniu decyzji przez jej odbiorcę, nie powinno wpływać na określenie poziomu jej jakości.

W regulacjach rachunkowości, na tle przydatności informacji wskazywana jest także cecha istotności. Istotność ukazana jest jako specyficzny przejaw przydatności informacji. Informacja jest istotna, jeżeli jej pominięcie lub zniekształcenie mogłoby wpłynąć na podejmowane decyzje użytkowników (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. CJ11). Takie zdefiniowanie istotności w rzeczywistości niczego nie wyjaśnia. W myśl powyższej definicji, o istotności informacji można mówić wyłącznie w odniesieniu do konkretnego użytkownika. Sprawozdanie finansowe ma mieć charakter uniwersalny, na jego podstawie mogą powstawać różnego rodzaju raporty, sprawozdania służące potrzebom decyzyjnym, a więc właściwe rachunkowości zarządczej. Regulacje MSSF, wskazując dostarczanie informacji jako jedyny cel sprawozdawczości finansowej, a przydatność jako jedną z fundamentalnych cech jakościowych informacji finansowych, kierują rachunkowość na tory rachunkowości zarządczej, gubiąc przy tym sprawdzające się od stuleci funkcje i cele rachunkowości finansowej.

3. Wierna prezentacja

Druga fundamentalna cecha jakościowa informacji sprawozdawczych, wskazana w MSSF, to wierna prezentacja. Cecha ta zastąpiła, występującą od 1989 roku, cechę wiarygodności. Z uwagi na brak jasnego wyjaśnienia znaczenia wiarygodności, zastąpiono ją określeniem „wierna prezentacja”. Informacje sprawozdawcze muszą wiernie odzwierciedlać transakcje i inne zdarzenia. Wszystkie zdarzenia powinny być ujmowane w rachunkowości na podstawie obiektywnych faktów. Wierne odzwierciedlenie zdarzeń gospodarczych obejmuje także konieczność dokonania wyceny składników majątku będących przedmiotem transakcji.

W pełni wierna prezentacja informacji powinna charakteryzować się: kompletnością, brakiem błędów, bezstronnością.

Kompletność informacji sprawozdawczych wydaje się być cechą oczywistą, pozostającą w zgodności z rzetelnością danych generowanych przez rachunkowość finansową. Kompletność ma zapewnić pełne, prawdziwe informacje, które w żaden sposób nie będą ukrywały istotnych danych. Zasady: istotności i kompletności danych rachunkowych są ze

sobą ściśle powiązane. Kompletna informacja to informacja zawierająca istotne dane. Istotne z punktu widzenia realizacji celu rachunkowości finansowej – zapewnienia rzetelnych i wiarygodnych danych. W podobny sposób kwestię kompletności wyjaśniają założenia koncepcyjne MSSF. Oczywiście punktem wyjścia jest w tym przypadku inny cel sprawozdawczości. Kompletna informacja ma zapewnić potrzeby informacyjne jej odbiorcom (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. CJ13).

Informacja wiernie odzwierciedlająca stan faktyczny to także informacja wolna od błędów, co wynika także z cechy kompletności. Brak błędów oznacza, że w prezentowanych informacjach nie wystąpiły pominięcia, które doprowadziłyby do zachwiania kompletności danych sprawozdawczych.

Bezstronność to kolejna cecha wskazująca na wierną prezentację, charakteryzująca się obiektywizmem w podejściu do prezentowania informacji oraz brakiem oznak manipulowania danymi (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. CJ14). W MSSF bezstronność utożsamiana jest z neutralnością. Jeżeli (w myśl MSSF) informacje sprawozdawcze mają służyć potrzebom inwestorów i wierzycieli nie można twierdzić, że informacja jest neutralna. Podporządkowana jest przeciw konkretnemu celowi. Samo spełnienie cechy przydatności informacji czyni już ją nie-neutralną. W sprzeczności z powyższym wydaje się być zapis: neutralna informacja nie oznacza informacji, której nie towarzyszy żaden cel i która nie wpływa na zachowanie odbiorcy (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. CJ14). Takie niezrozumiałe podejście do neutralności informacji stoi także w sprzeczności z podejściem do bezstronności informacji, jakie prezentowały założenia koncepcyjne MSSF z 2007 r.: „sprawozdanie finansowe nie jest bezstronne, jeżeli poprzez dobór lub sposób prezentacji informacji wywiera wpływ na podejmowanie decyzji lub formułowanie ocen, w celu osiągnięcia wcześniej zaplanowanych rezultatów bądź innych skutków” (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. 36). Zdaniem autora, cecha bezstronności klóci się już z samą przydatnością informacji, wskazywaną w MSSF. Ponadto, w przypadku wykorzystania różnych technik szacowania wartości dla celów sprawozdawczych, subiektywne dobieranie technik wyceny może prowadzić do zniekształcenia informacji, a przez to – utraty ich rzetelności i neutralności, czyli bezstronności.

Do bezstronności (i rzetelności) informacji nawiązuje także zasada ostrożnej wyceny, zalecająca rozważę przy stosowaniu subiektywnych ocen potrzebnych do dokonywania oszacowań w warunkach niepewności tak, aby aktywa i przychody nie zostały zawyżone, zaś zobowiązania lub koszty – zaniżone.

Wiernie odzwierciedlenie informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym stanowi jedno z wyzwań współczesnej rachunkowości finansowej. Wydaje się, że w konflikcie z tą cechą stoi koncepcja wartości godziwej, coraz szerzej wykorzystywana w rachunkowości. Wierny, a więc pewny, rzetelny obraz majątku dostarcza z pewnością wartość godziwą wyznaczoną na podstawie ceny rynkowej. Szacowanie wartości na podstawie dowolnie wybranej techniki nie do końca natomiast gwarantuje zachowanie wiernego obrazu majątku. Co prawda międzynarodowe regulacje rachunkowości uznają wartości szacunkowe jako wiernie odzwierciedlające stan majątku, o ile „jednostka odpowiednio zastosowała właściwy proces szacowania, należycie opisała wartość szacunkową i wyjaśniła wszelkie niepewności, które wpływają na nią w znaczący sposób” (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. CJ16). Wyrażenia: właściwy proces, należycie opisała, wyjaśniła, znaczący sposób, są na tyle ogólne, że trudno w tym przypadku mówić o rzetelności oszacowanych danych. Według MSSF opisane powyżej „rozsądne szacowanie” nie podważa wiarygodności tych sprawozdań.

Problem wierności prezentacji szacowanych danych wynika także z faktu, że może istnieć wiele sprawozdań opracowanych dla tej samej jednostki, do których sporządzenia wykorzystano różne warianty polityki bilansowej (Luty 2010: 131). Z. Luty zaproponował piramidę wiarygodności informacji sprawozdawczych (rys. 1). Wynika z niej, że najwyższy poziom wiarygodności zajmują dane pochodzące z modelu kosztu historycznego. Dane oparte na szacunkowych wartościach zajmują niższe poziomy, z uwagi na ich zmienność w czasie i subiektywizm.

Zachwianie zasady wierności informacji wynika z trudności związanych zarówno z identyfikacją transakcji, jak i z opracowaniem oraz stosowaniem odpowiednich zasad wyceny i prezentacji, które służą przekazaniu informacji.

Podsumowując dwie fundamentalne cechy jakościowe informacji sprawozdawczych: przydatność i wierną prezentację, można odnieść się do modeli wyceny bilansowej. Regulacje rachunkowości wskazują na dwa podstawowe modele: kosztu historycznego oraz wartości godziwej. Biorąc pod uwagę cechy jakościowe informacji sprawozdawczych można stwierdzić, że model kosztu historycznego wierniej odzwierciedla informacje w porównaniu do modelu wartości godziwej. Z kolei model wartości godziwej można uznać za model, który cechuje lepsza przydatność informacji, o ile uznać tę cechę jako mającą zastosowanie w rachunkowości finansowej. Przydatność informacji rozpatrywana jest z punktu widzenia odbiorcy, który chce poznać prognozy, co do przyszłej sytuacji finansowej, majątkowej podmiotu.

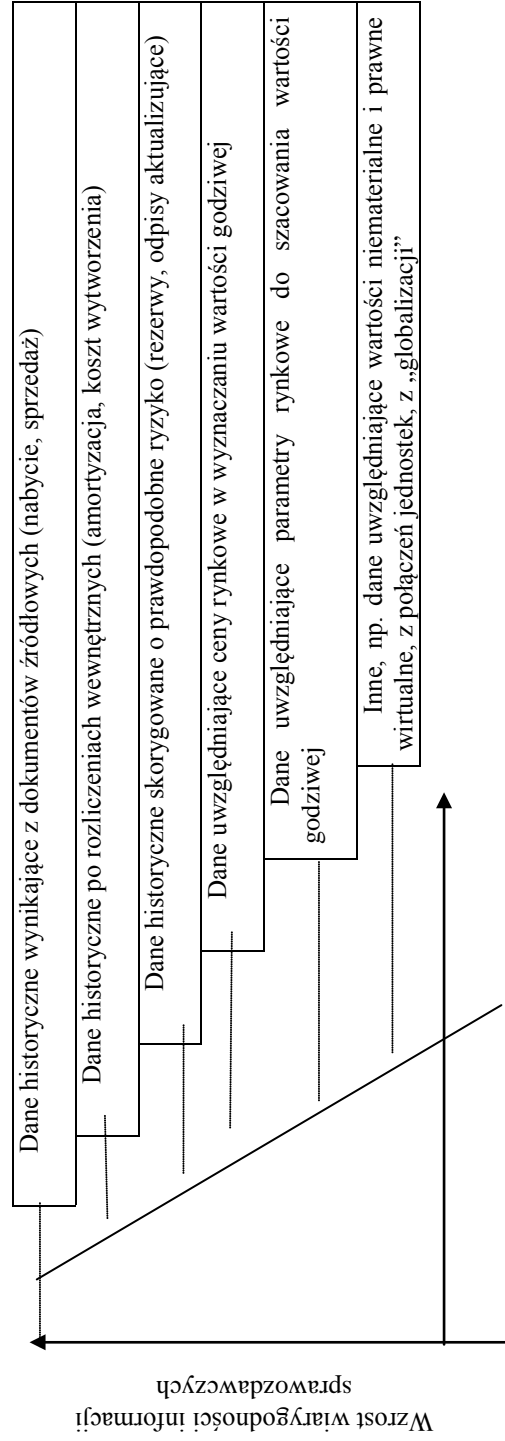
Cecha wiernej prezentacji bardziej odnosi się do informacji o faktycznej sytuacji podmiotu na dany moment. Zarysowuje się więc konflikt między przydatnością informacji sprawozdawczych, ich wierną prezentacją a faktycznym celem sprawozdawczości finansowej i istotą rachunkowości finansowej.

4. Uzupelniające cechy jakościowe informacji

Założenia koncepcyjne MSSF wskazując dwie podstawowe cechy jakościowe (scharakteryzowane w pkt. 2 i 3), podając cztery dodatkowe cechy, które mają wpływać na realizację cech podstawowych. Są to: porównywalność, sprawdzalność, terminowość i zrozumiałość (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. CJ19).

Porównywalność informacji stanowi cechę, która ma wspomagać użyteczność informacji i jej wierność. Informacja uznana jest za bardziej przydatną, jeśli można ją porównać z innymi podobnymi informacjami. Podobieństwo informacji odnosi się zarówno do informacji wynikających ze sprawozdań finansowych różnych podmiotów, jak i sprawozdań finansowych jednego podmiotu sporządzanych w różnych okresach. Porównywalność jest jak najbardziej pożądaną cechą rzetelnej informacji sprawozdawczej, wynikającą także z zasady ciągłości obowiązującej w rachunkowości. Spełnienie cechy porównywalności informacji zagrożone jest możliwością wyboru przez jednostkę modelu wyceny czy też korzystania z danych oszacowanych subiektywnie dobraną techniką.

Sprawdzalność, kolejna uzupełniająca cecha jakościowa, wynika wprost z wiernej prezentacji. Informacja może być uznana za rzetelną, pewną, jeśli jest sprawdzalna. Sprawdzenie informacji może oznaczać weryfikację kwoty czy innych parametrów dzięki bezpośredniej obserwacji. Może odbywać się w sposób pośredni, polegający na sprawdzeniu danych wejściowych przyjętych w modelu, wzorze i ponownym przeliczeniu uzyskanych danych wyjściowych przy zastosowaniu tej samej metodologii (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. CJ27).

Rysunek 1. Hierarchia informacji sprawozdawczych z punktu widzenia ich wiarygodności
 Źródło: opracowanie własne na podstawie (Luty 2010: 132).

Kolejny raz można przywołać problem szacowanych wartości, dla których algorytmy liczenia znane są tak naprawdę wyłącznie samej jednostce.

Terminowość oznacza, że informacja powinna być podana w takim czasie, by odbiorca mógł na jej podstawie podjąć odpowiednie decyzje. Przy czym, im informacja jest starsza, tym jej przydatność mniejsza (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. CJ29). Przytoczona definicja tej cechy wyraźnie i bezpośrednio nawiązuje do potrzeb odbiorców. Informacja sprawozdawcza ma być gotowa na ten moment, na który potrzebuje jej inwestor czy wierzyciel. Co prawda, MSSF wskazują, że terminowość nie ma tak kluczowego znaczenia jak przydatność i wierna prezentacja, niemniej jednak terminowość bezpośrednio przekłada się na przydatność, czy użyteczność informacji. Nie odpowiada to rachunkowości finansowej, której celem jest okresowa prezentacja rzetelnych danych o majątku i sytuacji finansowej, dla której przydatność nie powinna stanowić istoty sprawozdawczości.

Ostatnia uzupełniająca cecha jakościowa wskazana w MSSF to zrozumiałość. Informacja jest zrozumiała, kiedy jest jasna i zwięzła (*Założenia koncepcyjne...* 2011: par. CJ30). Cecha ta wynika poniekąd z pozostałych, scharakteryzowanych powyżej, cech uzupełniających. Oczywiście punktem odniesienia dla cechy zrozumiałości jest odbiorca, to on ma zrozumieć treść informacji.

Wszystkie wymienione cechy jakościowe traktowane są jako dodatek, uzupełnienie fundamentalnych dwóch cech; odnoszą się do celu rachunkowości wskazanej w MSSF – dostarczenia na czas konkretnemu odbiorcy przydatnych, porównywalnych, zrozumiałych dla niego, sprawdzalnych i, mimo wszystko, wiernie odzwierciedlających sytuację majątkową i finansową jednostki. Nie zawsze jednak wszystkie cechy mogą być spełnione ze względu na coraz szersze możliwości wykorzystania szacunków w rachunkowości finansowej, czyli danych nie do końca pewnych, realnych.

Uwagi końcowe

Prawo bilansowe, regulując zasady prowadzenia rachunkowości, wpływa na jakość informacji płynących ze sprawozdań finansowych. Zaś celem sprawozdań finansowych jest dostarczanie rzetelnych oraz jasnych informacji o sytuacji finansowej i majątkowej jednostki. Informacje te powinny charakteryzować się odpowiednimi cechami jakościowymi: zrozumiałością, rzetelnością, kompletnością, porównywalnością. Cechy te podporządkowane są naczelnej zasadzie rachunkowości – rzetelnego i wiernego obrazu sytuacji finansowej i majątkowej jednostki, która zobowiązuje do rzetelnego prezentowania informacji o majątku podmiotu gospodarczego, elementach kształtujących wynik finansowy.

Współczesna sprawozdawczość finansowa w coraz szerszym zakresie wykorzystuje model wartości godziwej, będący właściwie modelem wartości dla inwestora. To koncepcja niezwykle ważna z punktu widzenia zarządzania podmiotem, podejmowania pewnych decyzji. Taka sprawozdawczość odpowiada potrzebom rachunkowości zarządczej. Rachunkowość finansowa przez sprawozdania finansowe powinna przede wszystkim zapewniać rzetelne, pewne informacje o sytuacji majątkowej i finansowej podmiotu, nie powinna być ukierunkowana na żadną grupę odbiorców. Wydaje się, że koncepcja kosztu historycznego powinna nadal stanowić filar współczesnej sprawozdawczości finansowej, informującej obiektywnie o faktach gospodarczych. Użytkownik, w zależności od potrzeb, powinien samodzielnie (subiektywnie) dokonać wyceny i oceny kapitału.

Rozwój życia gospodarczego, rozwój rachunkowości wcale nie musi oznaczać konieczności odejścia od koncepcji, które sprawdzały się przed laty, a które nadal pasują do praktyki rachunkowości. Odnosi się to także do celu sprawozdawczości finansowej i cech jakościowych informacji sprawozdawczych.

Literatura

- Luty Z. (2010), *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” nr 56, SKwP, Warszawa.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej* (2011), SKwP, Warszawa.
- Smejda M. (2006), *Użyteczność decyzyjna informacji zawartych w sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” nr 32, SKwP, Warszawa.
- Śnieżek E., Wiatr M. (2010), *Wybrane aspekty odwzorowania zasad „true and fair view” w bilansie XXI wieku, w: Perspektywy rozwoju rachunkowości, analizy i rewizji finansowej w teorii i praktyce*, t. II, red. B. Micherda, „Studia i Prace Uniwersytetu Ekonomicznego” nr 14, Kraków.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości, DzU 2013, poz. 330.
- Wielki słownik języka polskiego* (2008), red. E. Polański, Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, Kraków.

QUALITATIVE FEATURES OF FINANCIAL STATEMENT

Abstract: The purpose of article is to present features of financial statement against a background of purpose of financial reporting. It carry analysis of qualitative features on base of accounting regulations (IFRS, Conceptual Framework). To be useful for their decision-making purpose, accounting users require a several attributes for financial statement. The most important qualitative feature is reliability of information. There is fundamental features usefulness and faithful presentation of information.

Keywords: financial statement, qualitative features, usefulness

Cytowanie

- Rówińska M. (2013), *Cechy jakościowe sprawozdania finansowego jednostek gospodarczych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 757, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 58, Szczecin, s. 375–382; www.wneiz.pl/frfu.